

יום שני 3 לאפריל 2021

תוכנית שחרורים קשים של הראם הלבן סיכום ביניים שנת 2021

רקע

תוכנית השחרורים של הראם הלבן החלה בישראל בשנת 1978 עם הקמת גרעין רבייה בחי בר והמשכה בשחרור של 129 פרטים לטבע במספר שחרורים בין השנים 1997-2014. כיום מונה עדר הראמים בחי בר 140 פרטים ואילו מצב האוכלוסייה הטבע מוערך ב 94 – 124 פרטים, בשלוש אוכלוסיות (עין שחק, פארן וקצב-חיון). כיוון שמעולם לא יושמה תוכנית ניטור פרטנית מספרים הללו הם הערכה בלבד. זאת כיוון שעוד לא נמצאה תוכנית ניטור יעילה למין שפרוש על פני שטחים נרחבים אך בצפיפות נמוכה. חוסר הידע על מצב האוכלוסייה בטבע מקשה על ההגעה להחלטה האם ניתן לסיים את תוכנית ההשבה ולצמצם התרבות בגרעין הרבייה בחי בר או האם יש צורך לתגבר את האוכלוסייה בכך בהשבות נוספות. בעיה נוספת שקיימת בתוכנית היא גודל גרעין הרבייה בחי בר שבשל חוסר שחרורים משמעותיים מאז 2007 גדל למימדים שאינם מאפשרים את ניהול העדר ויש צורך לצמצם את האוכלוסייה בחי בר.

ביוני 2016 נערכה ישיבה ובה הוחלט לכתוב סקירה של התוכנית להשבת הראם הלבן שתסקור את ההיסטוריה של המין, מצב ההשבות וגרעיני הרבייה של הראם הלבן בארץ והעולם, שיטות ניטור מומלצות והמלצות להמשך. הסקירה שנערכה על ידי גיא רותם וצוותו (שלו וחובריו 2017 - סקירת תכנית השבת הראם הלבן בישראל ובעולם והצעה לתכנית המשך), נתנה המלצות להמשך תוכנית השחרורים על מנת להגיע לאוכלוסייה ברת קיימא בכך וכן המלצות לשיטות ניטור שונות לבחינת גודל האוכלוסייה והצלחת הרבייה של האוכלוסייה המשוחררת. על מנת לחזק את האוכלוסייה בכך הומלץ בסקירה על שני שחרורים רכים נוספים באזור עין שחק (מכלאה עם שומר), עלות כל שחרור הינה 327,000 ₪, אך כרגע עוד לא תוקצבו.

בישיבה הוחלט גם על ביצוע שלושה שחרורים קשים של ראמים. שחרור קשה מוגדר כשחרור בו החיה מועברת בארגז לשטח ומשחוררת ישירות לאזור השחרור ללא מכלאת אקלום. שחרור הראמים ילוו בהצמדת משדר GPS לראמים המשוחררים. שלושת השחרורים בוצעו במהלך 2017-2018, הראמים שוחררו בשלושת מרחבי הפיקוח בהם נמצאת עיקר בפעילות שלהם – ערבה תיכונה, הר הנגב המערבי ונחלים גדולים ובכל שחרור היו שלושה ראמים. מטרת הפיילוט היתה לבחון את שיטת השחרור עם שתי מטרות עיקריות: 1. לבחון את שרידות הפרטים – פרט הוגדר כשרד אם שרד את החודש הראשון לאחר השחרור. 2. חיבור עם פרטים בכך – כאן התועלת היא כפולה, חיבור עם פרטים בכך תעלה את השרידות של הראם במשוחרר ותספק מידע על הפרטים בכך (אזורי שוטטות).

לאור אחוזי השרידות הגבוהים בפילוט הראשוני של שלושת השחרורים הקשים (62.5%), ההשקעה הנמוכה יחסית בביצועם הוחלט לערוך פיילוט מורחב יותר של שיטת שחרור זאת במהלך 2019-2020 בו ישוחררו כ-40 ראמים ב 13-14 שחרורים קשים. בינתיים בוצעו שבעה שחרורים מתוך הפיילוט המורחב.

כמו כן, בוצע ניסוי לשחרור רך במכלאה ללא שומר בגבול המערבי, באזור הר שגיא, אזור בו אין גישה לאזרחים אך מכוסה על ידי מצלמות התצפית של הגבול המערבי ושיתוף פעולה עם גדוד התצפיתניות של צה"ל שביצעו שמירה מרחוק על המכלאה. מטרת השחרור הרך היתה לשחרר עדר גדול (8-10 פרטים) ומגובש שיישאר יחד לאתר השחרור. הראמים היו אמורים לשהות במכלאה כארבעה חודשים אך הפועל בשל מקרי תמותה וחשש שהמכלאה שלא היו בה מקורות מזון טבעי מספקים, איננה מתאימה לצרכי הראמים למרות הספקת המזון (חציר) שנתנה להם.

טבלה 1 – תוכנית השחרורים של הראם הלבן שבוצעה בפועל

סוג שחרור	תאריך השחרור	אזור השחרור	כמות נקבות	כמות זכרים	כמות פרטים ממושזרים	מספר פרטים ממושזרים ששרדו את החודש הראשון	% שרידות
קשה	6/6/2017	ערבה תיכונה	3	0	2	0	0
קשה	29/11/2017	הר הנגב המערבי	2	1	3	2	66.7
קשה	29/10/2018	נחלים גדולים	2	1	3	3	100
קשה	16/9/2019	נחלים גדולים	1	2	2	1	50
קשה	13/11/2019	ערבה תיכונה	2	1	2	1	50
קשה	24/11/2019	הר הנגב המערבי	1	2	2	1	50
קשה	23/1/2020	הר הנגב המערבי	2	1	2	1	50
קשה	25/3/2020	ערבה תיכונה	1	2	2	NA*	
קשה	9/11/2020	נחלים גדולים	2	1	2	0	0
קשה	23/11/2020	הר הנגב המערבי	2	1	2	*NA	
		סה"כ שחרורים קשים	18	12	22	9	41
רך	29/4/2019	גבול מערבי	6	4	6	4	66.7

* NA מצביע על שחרורים בהם לא ידוע מה גורלו של הראם המשוחרר כי הקולר הפסיק לעבוד

סך הכל שוחררו בשנים 2017-2021, 30 ראמים

חיבור עם פרטים בבר

נכון להיום ידוע רק על חמישה מתוך 14 הראמים ששרדו את החודש הראשון, על כך שהתחברו לפרטים מעדרי הבר (טבלה 2), ארבעה שוחררו בשחרור קשה ורק אחת שוחררה בשחרור רך. בארבעה מהמקרים הזיהוי נעשה בזמן הורדת הקולר, זאת כיוון שיש צורך בזיהוי ויזואלי של הפרט בטבע.

טבלה 2 – חיבור ראמים משוחררים לפרטים בבר, רק ראמים שנצפו בודאות עם פרטים הוכנסו לטבלה

תאריך שחרור	סוג שחרור	זכר/נקבה	גודל עדר	סוג תצפית	הערות
29/11/2017	קשה	זכר	9-11 פרטים	מקרית	קולר הפסיק לשדר
29/11/2017	קשה	נקבה	3 פרטים	הפלה	התחברה לזכר והמליטה עגל
29/10/2018	קשה	נקבה	6 פרטים	הפלה	
29/10/2018	קשה	זכר	9 פרטים	הפלה	הקולר לא נפל
29/4/2019	רך	נקבה	12 פרטים	הפלה	

תוכנית שחרורים עתידית

לאחר שלושת השחרורים הקשים הראשונים, בשנים 2017-2018, נכתבה תוכנית לפילוט מורחב לבחון את יעילות השחרורים הקשים. התוכנית מדברת על שחרור של 40 פרטים במהלך שנתיים במספר שחרורים של 3 פרטים בפעם, שבכל קבוצה יש לפחות 1-2 פרטים ממושדרים. כל הראמים יהיה בני 2-4 שנים, כשיהיה ניתן יותקנו קולרי GPS לראמים על מנת להעריך את השרידות שלהם והתנועה אחרי השחרור. בשל תקופת הקורונה וכן מחלות בגרעין הרבייה בחי בר, תוכנית השחרורים לא תסתיים ב-2021 ותצטרך לגלוש ל-2022. נכון להיום בוצעו עשרה שחרורים קשים (שלושה מהפילוט הראשוני ושבעה של הפילוט המורחב) לסך כל של 30 ראמים. נותרו עוד כ-6-7 שחרורים לבצע (בעונות החורף והסתיו) של 2021-2022. רק לאחר ביצוע כל השחרורים יהיה ניתן לקבוע את אחוז השרידות ומידת ההצלחה של השיטה.

סיכום ומסקנות

כיום שיטת השחרורים הקשים מציגה אחוזי שרידות של 41%. הכמו כן, ידוע לנו על ארבעה פרטים שהתחברו לעדרים מקומיים מה שמצביע על השגת המטרה השנייה של שחרור קשה שהיא חבירת הפרטים המשוחררים לעדרי הבר. אחוזי השרידות של הפרטים הממושדרים בשחרור הרך היו מעט גבוהים יותר (66.7%) אבל כשלוקחים החשבון את שני הפרטים הלא ממושדרים שמתו בהעברה ובמכלאה (שני פרטים) אחוזי השרידות של שני סוגי השחרור דומים. המטרה השנייה של השחרור הרך, שחרור של עדר מגובש לא הושגה, יכול להיות בשל שהייה קצרה מידי במכלאה ומכלאה קטנה מידי. מתוך כל הפרטים הממושדרים ששרדו את השחרור הרך ידוע לנו רק על אחת שהצליחה להתחבר לעדר.

למרות מקרי התמותה שהיו, שיטת השחרורים הקשים מוכיחה את עצמה כיעילה וגמישה בשחרור פרטים לשטח. השחרורים הקשים מאפשרים שחרור זריז של מספר רב של פרטים באתרים רבים. זאת לעומת שחרור רך שבו מספר הפרטים מוגבל לשחרור ומיקום השחרור מוגבל ותלוי במיקום המכלאה. חיסרון משמעותי נוסף של השיטת השחרור הרך הוא העלות הגבוהה כ- 327,000 ₪ כאשר יש צורך בשומר 24 שעות למשך שלושה חודשים. מעטים מאוד המיקומים בהם ניתן להקים מכלאה ללא שומר ולכן השיקול הבטיחותי לא תמיד מספק מיקום אופטימלי מבחינת הראמים, כפי שהיה במכלאה בגבול המערבי.

גרעין הרבייה בחי בר גדול עם קצב ריבוי גבוה, לעיתים במידה במפריעה לניהול העדר בחי בר. השחרורים הקשים הם כלי יעיל המאפשר מצב של win-win בו שחרור הפרטים לבר גם מאפשרת שליטה טובה יותר בגודל העדר של גרעין הרבייה.

המלצות

- יש להמשיך בתוכנית השחרורים הקשים כפי שנכתבה ולבצע עוד 3-4 שחרורים קשים לסך של 10 ראמים נוספים.
- בכל קבוצת ראמים משוחררים יהיו שני פרטים ממושדרים כדי שיהיה ניתן לאמוד את מידת ההצלחה (שרידות וחיבור לפרטים בבר).
- דפוסי התנועה של הראמים המשוחררים ינתחו במסגרת מחקר דוקטורט במבוצע על ידי סטודנטית של פרופסור דויד זליץ.
- בתום תוכנית השחרורים יכתב דוח מסכם שיבחן את מידת ההצלחה של שיטת השחרור הקשה והמשך תוכנית השבת הראם הלבן לטבע.